

This week's dvar Torah is the product of a protracted failure. I have for years taught my 10th grade students that it is meaningful to divide obligations into (at least) three categories – enforceable legal, unenforceable legal, and ethical/moral – but have generally not succeeded in convincing them that an unenforceable legal obligation can be distinguished from a moral obligation. After failing again this week, it occurred to me (at last) that mechusar hasbarah = muchusar havanah – that my inability to adequately explain the distinction reflected incomplete understanding, and perhaps the distinction is not in fact meaningful, or needs to be nuanced differently¹. So I will try here to begin a more rigorous analysis of this issue.

My way in through the parshah is the phrase veyareita meiElokekha = you shall be in fear/awe of your G-d. The phrase appears five times in Tanakh, all of which are in either Chapter 19 (2) or Chapter 25 (3) of Vayikra. The immediate contexts are

- a. (19:14) לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל
You must not curse a deaf person, and before a blind person, you must not place a stumblingblock
- b. (19:32) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן
You must stand before the white-haired, and glorify the presence of an elder
- c. (25:17) ולא תונו איש את עמיתו
You must not torment, each man his *amit*
- d. (25:36) אל תקח מאתו נשך ותרבית
Do not take from him usurious interest
- e. (25:43) לא תרדה בו בפרך
Do not work him so as to break him down

Rashi comments on each appearance that “regarding all matters which are given over to the heart, Scripture says veyareita meiElokekha”.

What defines a “matter given over to the heart = לב דבר המסור ללב”? This is not the category for purely emotional or cognitive mitzvot – these are sometimes referred to as דברים שבלב = matters in the heart, and associated with the phrase 'אני ה' = I am Hashem. Rather, according to Rashi, this refers to actions whose ‘wrongness’ depends on intent.

So for Rashi

- a. “placing a stumbling block before the blind” means giving bad financial advice out of self-interest – one can always claim that one meant well.
- b. “standing before the white haired” – is taken literally – one can always claim that one did not see them
- c. “Do not torment” – this refers to verbal torment, which in turn refers to bad advice, where again, one can always claim that one meant well
- d. “Do not take usurious interest” – one can lend money at interest to Gentiles so that they will in turn lend it to Jews, and then disclaim any intent of having it relent to Jews
- e. “Do not work him so as to break him” – this refers to purposeless work – one can always claim that one had a constructive intent for the work.

With regard to a, b, and e, Rashi is following explicit Talmudic or Midrashic precedent (see appended sourcesheet). With regard to c, Rashi's claim that “verbal tormenting” refers to bad advice seems to be original². I have no explanation for why he does not cite the Bava Metzia 58b's case of asking about merchandise when one knows one does not have enough money to buy it. With regard to d, Rashi seems again original, although Bava Metzia 61b cites his case as an illustration of G-d's capacity to accurately distinguish between apparently identical things.

---

¹ One can make the distinction meaningful in Yeshayah Leibowitz's philosophy by claiming that only legal obligations are religious, but I find this option highly unattractive.

² although Sifra 3:4 also says that ויראת here is to prevent the claim that one intended advice well, I think that is a scribal error, with the line imported from the discussion of לפני עור

The moral of this scholarly work is that Rashi took the category of “matters given over to the heart”, and its relationship to the phrase *מא-להיך ויראת* very seriously. He came up with a case of *דבר המסור ללב* for each instance of *ויראת*, and does not use the category anywhere else.

Our question is what this category means analytically. The problem is that the legal significance of many, perhaps most, actions depends on the intent and mental state of their actors. Even if one rules generally that *מצות אין צריכות כוונה* in the sense that one can fulfill halakhic obligations without specific religious intent, there are exceptions such as blowing shofar and praying. Liability for criminal actions depends on distinguishing intentional from accidental acts, and ignorance of the law is a partial halakhic defense. In each of these areas we make approximations, follow probabilities, or arrange formal requirements in order to determine intent. Why could we not do the same with regard to imposing make-work, or lending money to Gentiles, or standing up for the elderly, or giving bad advice out of self-interest (a category regularly adjudicated by American secular courts)?

Possibly we should understand Rashi as defining the category not as “actions whose legal significance depends on undiscoverable intent”, but rather as “actions whose legal significance depends on intent that we choose not to investigate”. In other words, these are prohibitions that the Torah and/or its rabbinic interpreters *chose* to make humanly unenforceable. Our questions then are why this choice was made, and coming full circle, whether that choice transforms them from legal into moral obligations, or not.

One possibility is to use Professor Lon Fuller’s distinction (which I was introduced to in the work of Dr. Benjamin Brown on *lashon hora*) between the “morality of aspiration” and the “morality of duty”. Put very roughly, the morality of aspiration yields obligations that many or most people cannot reasonably be expected to fulfill all the time, and therefore cannot be inscribed into law. The morality of duty, by contrast, imposes obligations that can reasonably become law.

On the basis of that suggestion, perhaps we can say that an unenforceable legal obligation is one that the Torah expects you to expect yourself to fulfill completely, whereas a moral obligation – which I will very tentatively identify with the category *לפנים משורת הדין* (further in than the line of the law) – is one that we should aspire to, but not expect to, always fulfill.

It would follow that the decision to make these obligations unenforceable is unrelated to whether they are seen as law, but rather relates to whether the costs of enforcement are worth the gains. For example, stamping out the process of lending money to Gentiles so that it will be *relent* to Jews might require imposing a significant reporting and auditing process for all Jew-nonJew financial transactions, and banning purposeless windowshopping might require all shoppers to carry current bank statements with them so as to avoid arrest. Not that the Rabbis were the classical equivalent of pro-business and consumerist Republicans, but I don’t mind suggesting that they were willing to pay some price in order to avoid excessive bureaucracy.

Shabbat shalom!

Aryeh Klapper

a.

ויקרא פרק יט

(יג) לא תעשק את רעך ולא תגזל לא תלין פעלת שכיר אתך עד בקר:
(יד) לא תקלל חרש ולפני עור לא תתן מכשל ויראת מא-להיך אני יקוק:

רש"י ויקרא פרק יט:יד

"ולפני עור לא תתן מכשל" - לפני הסומא בדבר לא תתן עצה שאינה הוגנת לו - אל תאמר: "מכור שדך וקח לך חמור", ואתה עוקף עליו ונוטלה הימנו:
ויראת מא-להיך -
לפי שהדבר הזה אינו מסור לבריות לידע אם דעתו של זה לטובה או לרעה, ויכול להשטמ ולומר 'לטובה נתכוונתי', לפיכך נאמר בו "ויראת מא-להיך" המכיר מחשבותיך.
וכן כל דבר המסור ללב של אדם העושהו ואין שאר הבריות מכירות בו, נאמר בו "ויראת מא-להיך":

ילקוט שמעוני תורה פרשת קדושים רמז תרט

ולפני עור לא תתן מכשול - לפני סומא בדבר,
אמר לך בת פלוני מהו לכהונה - אל תאמר לו כשרה והיא אינה אלא פסולה;
היה נוטל בך עצה - אל תתן לו עצה שאינה הוגנת לו,
אל תאמר לו צא בצהרים שישתרב, בהשכמה שיקפחוהו ליסטים
ואל תאמר לו מכור שדך וקח לך חמור ואתה עוקף עליו ונוטלה ממנו.
שמה תאמר עצה יפה אני נותן לו
והרי הדבר מסור ללב
שנאמר ויראת מא- להיך אני ה'
כל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מא-להיך,

b.

ויקרא פרק יט

(לא) אל תפנו אל האבת ואל הידענים אל תבקשו לטמאה בהם אני יקוק אלהיכם:
(לב) מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מא-להיך אני יקוק: פ

רש"י ויקרא פרק יט:לב

(לב) מפני שיבה תקום - יכול זקן אשמאי, תלמוד לומר זקן, אין זקן אלא שקנה חכמה:
והדרת פני זקן - איזהו הדור, לא ישב במקומו ולא ידבר במקומו ולא יסתור את דבריו.
יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו, לכך נאמר ויראת מא-להיך, שהרי דבר זה מסור ללב של עושהו, שאין מכיר בו אלא הוא, וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מא-להיך:

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף לב עמוד ב

ת"ר
מפני שיבה תקום
יכול אפילו מפני זקן אשמאי
ת"ל זקן
ואין זקן אלא חכם
שנאמר (במדבר יא) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל
רבי יוסי הגלילי אומר
אין זקן אלא מי שקנה חכמה
שנאמר (משלי ח) ה' קנני ראשית דרכו
יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק
ת"ל תקום והדרת
לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור
יכול יהדרנו בממון
ת"ל תקום והדרת
מה קימה שאין בה חסרון כיס אף הידור שאין בו חסרון כיס
יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ
ת"ל תקום והדרת
לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור
יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו
ת"ל תקום ויראת

דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מא-להיך
רבי שמעון בן אלעזר אומר
מנין לזקן שלא יטריח
ת"ל זקן ויראת
איסי בן יהודה אומר
מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע

c.

ויקרא פרק כה

(י"ד) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך אל תונו איש את אחיו:
(טו) במספר שנים אחר היובל תקנה מאת עמיתך במספר שני תבואת ימכר לך:
(טז) לפי רב השנים תרבה מקנתו ולפי מעט השנים תמעיט מקנתו כי מספר תבואת הוא מכר לך:
(יז) ולא תונו איש את עמיתו ויראת מא-להיך כי אני יקוק אלהיכם:

רש"י ויקרא פרק כה:יז

(יז) ולא תונו איש את עמיתו - כאן הזהיר על אונאת דברים, שלא יקניט איש את חברו לא ישיאנו עצה שאינה הוגנת לו לפי דרכו והנאתו של יועץ. ואם תאמר, מי יודע אם נתכוונתי לרעה, לכך נאמר ויראת מא-להיך, היודע מחשבות אלו הוא יודע. כל דבר המסור ללב, שאין מכיר אלא מי שהמחשבה בלבו, נאמר בו ויראת מא-להיך:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף נח עמוד ב

תנו רבנן
לא תונו איש את עמיתו
באונאת דברים הכתוב מדבר
אתה אומר באונאת דברים או אינו אלא באונאת ממון
כשהוא אומר (ויקרא כ"ה) וכי תמכרו ממכר לעמיתך או קנה מיד עמיתך הרי אונאת ממון אמור
הא מה אני מקיים לא תונו איש את עמיתו
באונאת דברים
הא כיצד
אם היה בעל תשובה - אל יאמר לו זכור מעשיך הראשונים
אם היה בן גרים - אל יאמר לו זכור מעשה אבותיך
אם היה גר ובא ללמוד תורה - אל יאמר לו פה שאכל נבילות וטרפיות שקצים ורמשים בא ללמוד תורה שנאמר מפי הגבורה
אם היו יסורין באין עליו אם היו חלאים באין עליו או שהיה מקבר את בניו - אל יאמר לו כדרך שאמרו לו חביריו לאיוב (איוב ד') הלא יראתך כסלתך תקותך ותם דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד
אם היו חמרים מבקשין תבואה ממנו - לא יאמר להם לכו אצל פלוני שהוא מוכר תבואה ויודע בו שלא מכר מעולם
רבי יהודה אומר
אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים
שהרי הדבר מסור ללב וכל דבר המסור ללב נאמר בו ויראת מא-להיך
אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי
גדול אונאת דברים מאונאת ממון,
שזה נאמר בו +ויקרא כה+ "ויראת מא-להיך" וזה לא נאמר בו "ויראת מא-להיך"

ספרא בהר פרשה ג ד"ה פרק ד

ולא תונו איש את עמיתו זו הונאת דברים יכול זה הונאת ממון כשהוא אומר אל תונו איש את אחיו הרי אונאת ממון אמורה הא מה אני מקיים ולא תונו איש את עמיתו הרי הונאת דברים. (ב) כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים מה היו ואם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מה היו מעשה אבותיך, כיצד היו חליים באים עליו היה קובר את בניו לא יאמר לו כדרך שאמרו חביריו לאיוב הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך, זכור נא מי הוא נקי אבד ואיפוא ישרים נכחדו, ראה חמרים מבקשים תבואה מבקשים יין לא יאמר להם לכו אצל פלוני והוא לא מכר חיטה מימיו רבי יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח ולא יאמר לו בכמה חפץ זה והוא אינו רוצה ליקח, ואם תאמר עיזה טובה אני מוסר לו והרי הדבר מסור ללב נאמר בו ויראת מא-להיך כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת.

d-e.

ויקרא פרק כה

- (לה) וכי ימוך אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך:
(לו) אל תקח מאתו נשך ותרבית ויראת מא-להיך וחי אחיך עמך:
(לז) את כספך לא תתן לו בנשך ובמרבית לא תתן אכלך:
(לח) אני יקוק אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לא-להים: ס
(לט) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך לא תעבד בו עבדת עבד:
(מ) כשכיר כתושב יהיה עמך עד שנת היבל יעבד עמך:
(מא) ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל משפחתו ואל אחזת אבתיו ישוב:
(מב) כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד:
(מג) לא תרדה בו בפרך ויראת מא-להיך:

רש"י ויקרא פרק כה:לו

(לו) נשך ותרבית - חד שווינהו רבנן, ולעבור עליו בשני לאוין:
ויראת מאלהיך - לפי שדעתו של אדם נמשכת אחר הרבית וקשה לפרוש הימנו ומורה לעצמו היתר בשביל מעותיו
שהיו בטלות אצלו, הוצרך לומר ויראת מא-להיך.
*או התולה מעותיו בנכרי, כדי להלוותם לישראל ברבית, הרי זה דבר המסור ללבו של אדם ומחשבתו, לכך הוצרך
לומר ויראת מא-להיך:

תלמוד בבלי מסכת בבא מציעא דף סא עמוד ב

אמר רבא למה לי דכתב רחמנא יציאת מצרים ברבית יציאת מצרים גבי ציצית יציאת מצרים במשקלות אמר הקדוש
ברוך הוא אני הוא שהבחנתי במצרים בין טפה של בכור לטפה שאינה של בכור אני הוא שעתיד ליפרע ממי שתולה
מעותיו בנכרי ומלוה אותם לישראל ברבית וממי שטומן משקלותיו במלח וממי שתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת
הוא

רש"י ויקרא פרק כה:מג

(מג) לא תרדה בו בפרך - מלאכה שלא לצורך, כדי לענותו. אל תאמר לו החם לי את הכוס הזה, והוא אינו צריך,
עדור תחת הגפן עד שאבוא. שמא תאמר אין מכיר בדבר אם לצורך אם לאו, ואומר אני לו שהוא לצורך, הרי הדבר
הזה מסור ללב, לכך נאמר ויראת:

ספרא בהר פרשה ו ד"ה פרשה ו

(ב) לא תרדה בו בפרך, שלא תאמר בו החם את הכוס הזה והוא אינו צריך, הצין לי את הכוס והוא אינו צריך, עדור
תחת הגפן עד שאבוא שמא תאמר לצורך עצמי אני עושה, והרי הדבר מסור ללב שנא' ויראת מאלהיך הא כל דבר
שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מא-להיך.